

15. Расписание армии под командованием П. А. Румянцева для размещения на зимние квартиры на зиму 1771 – 1772 г. // Румянцев П. А. Сборник документов. – Том 2. 1768 – 1775. – М. Воениздат. 1953. – С. 500 – 506.

16. Расписание русской армии и указания П. А. Румянцева командирам корпусов на кампанию 1772 г. // Румянцев П. А. Сборник документов. – Том 2. 1768 – 1775. – М.: Воениздат. 1953. – С. 529 – 535.

17. Лисаневич Г. И. // Император Александр II и его сподвижники в 1812, 1813, 1814 и 1815 годах. Военная галерея Зимнего дворца, издаваемая с Высочайшего соизволения и посвящается Его Величеству Государю Императору. Жизнеописания составлены под редакцией генерал-лейтенанта А. В. Михайловского-Данилевского и гвардии полковника А. В. Висковатова. – Т. 5. – М – СПб., 1848 – 1849.

18. Памятка 3-го Гусарского Елисаветградского Ея Императорского высочества Великой княжны Ольги Николаевны полка (1764 – 1914) / По поручению августейшего шефа полка составил М. К. Соколовский. – СПб., 1914 – 56 с.

19. Допрос Е. И. Пугачева в Тайной экспедиции в Москве 4 ноября 1774 г. // Красный архив. – № 69 – 70. – 1935. – С. 163 – 224.

20. Высочайше утверждение и штаты поселенных в Новороссийской и Азовской губерниях Гусарских и Пикинерских полков // Полное собрание Российской империи. – Собрание 1. – Т. 21. – № 14.552. – СПб., 1830. – С. 476 – 479.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ковальков Олександр Леонідович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: слов'янська та українська міфологія, проблеми ментальності традиційного суспільства, історична регіоналістика Центральної України.

УДК 94(477.65) „1921“

УДК 930.1(477) “1941-1944”

ЗАРУБІЖНА ТА ДІАСПОРНА ІСТОРІОГРАФІЯ РУХУ ОПОРУ У ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ (1941 – 1944 рр.) ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 50-х – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 80-х рр.

Дмитро НЕФЬОДОВ (Миколаїв)

У статті проаналізована зарубіжна та діаспорна історіографія руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1944 рр.) періоду другої половини 50-х – першої половини 80-х рр.

Ключові слова: історіографія, рух Опору, концепція, похідні групи ОУН, радянський партизанський рух.

В статье проанализирована зарубежная и диаспорная историография движения Сопротивления в Южной Украине в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1944 гг.) периода второй половины 50-х – первой половины 80-х гг.

Ключевые слова: историография, движение Сопротивления, концепция, походные группы ОУН, советское партизанское движение.

In the article is analysed foreign and diaspora historiography of motion the Resistance the Southern of Ukraine in the years of Great Patriotic war (1941 – 1944) of period of the second half of 50th – the first half 80th.

Keywords: historiography, motion of Resistance, conception, derivative groups of OUN, soviet partisan motion.

За досліджувани тридцять років (1956 – 1984 рр.) зарубіжні історики, а також журналісти, політики, представники військового естаблішменту проявили до історії Другої світової війни та її частини на східному фронті – Великої Вітчизняної, або “Great Patriotic War” – неабиякий інтерес. Авторами наукових праць стали представники “радянології”, насамперед британські, німецькі історики та представники Сполучених Штатів. Відразу ж хочемо наголосити, що серед достатньо великої кількості суто наукових, науково-популярних та публіцистичних праць з тематики руху Опору в зарубіжній історіографії немає жодної праці в якій би окремо досліджувався рух Опору на Півдні УРСР. А тому дефініція “зарубіжна історіографія руху Опору в Південній Україні” доволі умовна. Південноукраїнські сюжети лише частково знайшли своє розкриття на сторінках зарубіжних досліджень. Проте ми зобов’язані дати історіографічний аналіз зарубіжним працям для якомога повнішого розкриття проблеми. До того ж праці закордонних авторів, на відміну від їхніх радянських колег, відзначаються широким тематичним розмаїттям, різноплановими методологічними й теоретико-аналітичними підходами та подають загальний аналіз підпільно-партизанської тематики. У той же час у ніякому разі не можна абсолютизувати праці зарубіжних дослідників: постійна напруга у міжнародних відносинах, обставини “Холодної війни”, неприйняття та навіть деколи відверта відразу деяких учених до комуністичних ідей та Радянського Союзу призвели до того, що зарубіжні історики також не змогли створити об’єктивної історії руху Опору. Тенденційність, однобічність деяких концепцій, партійність, неглибока джерельна база, створення багатьох праць на замовлення пентагону – ось лише деякі хиби зарубіжної історіографії руху Опору. Однак, незважаючи на це, сучасна вітчизняна історична наука ставить зарубіжну історіографію руху Опору другої половини 50-х – першої половини 80-х рр. на щабель вище щодо праць радянських дослідників цього ж періоду [5, с. 55; 8, с. 29].

Найбільш ґрунтовною працею з історії руху Опору на території СРСР стала колективна монографія, створена під керівництвом професора Вісконсинського університету (США) Джона Армстронга, опублікована 1964 р. [18]. Згодом вона була перекладена російською мовою. Найновіше видання на території колишнього СРСР датується 2007 роком та складається з двох книг [1; 2]. Джерельною базою дослідження стала велика кількість наявних на території Сполучених Штатів радянських та німецьких матеріалів, перекладені англійською праці радянських вчених та мемуари колишніх учасників руху Опору. Ця монографія навіть на сьогодні залишається фактично провідною працею з історії руху Опору на території УРСР у зарубіжній історіографії.

Провівши аналіз процесу створення партизанських загонів, автори виділили дві системи: територіальну й так звану систему “спонтанного народного повстання” [2, с. 176]. Характеризуючи територіальну систему, дослідники вказують на її недієздатність і дуже низьку ефективність. Незначні, на думку науковців, успіхи даної системи під час організації партизанського руху на території Кримського

півострова пояснювалися наявністю часу на підготовку, можливістю використовувати досвід, що вже був, і “присутністю значно більшої, ніж в інших районах, кількості партійних працівників і офіцерів НКВС” [2, с. 175]. Історики наполягають на тому, що територіальна система організації партизанського руху вціліла в Криму лише завдяки відмові від плану створення невеликих партизанських груп в кожному районі.

Зупинившись детально на характеристиці кримських партизанів, автори висловлюють припущення й приводять дуже приблизні цифри їхньої кількості – від двох до десяти тисяч осіб, об'єктивно вказуючи на той факт, що саме кримським партизанам “довелося випробувати, куди більше труднощів заради досягнення менших результатів, чим будь-якій іншій групі партизанів, порівняній з ними по кількості” [2, с. 26]. Однією з основних причин, що викликали ці труднощі, автори називають велику кількість колабораціоністів із середовища татарського населення Криму. Вчені акцентують увагу на тому факті, що незважаючи на ряд великих провалів, партизанський рух у Криму залишився дієвою силою до самого звільнення півострова і в останні місяці свого існування територіальна система піддалася змінам, щоб, як стверджують дослідники, “більше відповідати формі організації” [2, с. 114]. Проте в цілому автори негативно оцінюють територіальну систему організації партизанського руху. На їхню думку, партизанський рух став імовірніше результатом зусиль тисяч прихильників радянського режиму, “які волею обставин опинилися на окупованій території або спеціально направлених туди для організації опору окупантів” [18, с. 136 – 137]. Також дослідники на чолі з Дж. Армстронгом роблять висновок, що радянський партизанський рух не міг розвиватися без радянської допомоги в керівництві й став прикладом недобровільного руху Опору [18, с. 337]. Саме теза про, як мінімум, невороже, а в багатьох випадках і лояльне ставлення населення до окупантів і вороже до радянських партизанів у перший період окупації є одним з основоположних як у концепції роботи Дж. Армстронга, так і в більшості інших західних праць про радянський рух Опору. У той же час автори стверджують, що рано чи пізно партизани завоювали б симпатії величезної кількості цивільного населення [18, с. 337].

Характеризуючи склад і моральний стан учасників партизанського руху, автори відзначають той факт, що його важко оцінити однозначно. Вони наполягають на тому, що тільки невелика кількість добровольців і членів партії була єдиною прийнятною групою для радянського режиму. На їхню думку, майже всі інші тою чи іншою мірою чимось заплямували себе: “Колишні червоноармійці вважалися за дезертирів, рекрутованим селянам не можна було довіряти повною мірою, а колишні колабораціоністи були для партизанів зрадниками” [2, с. 247]. Усе це, як вказують дослідники, негативно відбивалося на моральному стані партизанів. У той же час автори висловлюють думку, що для червоноармійців, які опинилися відрізнаними від своїх частин, партизанські дії були можливістю “чесно виконувати свої зобов'язання і знову здобути прихильність радянського режиму” [2, с. 245 – 246].

У монографії також широко розкритий психологічний чинник партизанської боротьби, пропаганда, агітаційна робота партизанів, їхнього ставлення до населення. Цим питанням присвячений окремий розділ [2, с. 251 – 426]. Пропаганду та партизанську агітацію автори розглядають абсолютно окремо від бойової

діяльності – як незалежну “психологічну війну” [2, с. 254]. Головну роль в організації цієї “війни” дослідники відводять комуністичній партії й підпільним комсомольським організаціям, указуючи на те, що обкоми залишалися ключовими органами в розробці загальної стратегії пропаганди та її доведенні до партизанських загонів, “з відродженням територіальних партійних комітетів у тилу в німців кожен обком або райком отримав указівку видавати свої газети й листівки” [2, с. 257]. Як результат цього, дослідники підкреслюють той факт, що до 1944 року в більшості окупованих районів райкоми видавали свої матеріали, відзначають неухильне зростання кількості і якості матеріалів за 4 роки. Дослідивши вплив партизанів на моральний стан і дисципліну німецьких військ, автори називають його вражаючим, дають дуже високу оцінку, у той же час відзначаючи, що такий успіх пояснювався широким розмахом дій партизанів та їхньою “репутацією жорстоких месників” [2, с. 285]. Також учені розрізняють ставлення партизанів до німецьких військ і до військ країн осі. Вони відзначають той факт, що німецькі війська однозначно розглядалися як вороги, тоді як стосовно військ країн осі партизани використовували ті ж заклики, що й до колабораціоністів, що співробітничали з німцями, “де основними мотивами була близькість інтересів усіх пригноблених народів і єдність цілей партизанів і військ країн осі в боротьбі проти німців” [2, с. 286], приводять приклади ставлення партизанів до румунських і словацьких військ в Одесі й Криму [2, с. 287-288].

Дослідники детально зупинилися на факті відмови партизанів від комуністичної пропаганди й переважання в партизанській пропаганді з кінця літа 1941 р. патріотичних гасел. Ще одним віддзеркаленням сприйняття радянським керівництвом і партизанським командуванням можливості втрати підтримки населення, як установили автори, є швидка відмова від спочатку прийнятої 1941 р. пропаганди, що підкреслювала крайню небезпеку, що загрожує Батьківщині. Спрямованість партизанської пропаганди була змінена, і як основний аргумент почав використовуватися довід “Ми сильніші, і тому ми переможемо” [2, с. 372].

Ще одним важливим висновком отриманим у ході дослідження під керівництвом Дж. Армстронга, є трактування партизанів як “довгої руки” радянського режиму [2, с. 375], що мав, за твердженням істориків, “величезний вплив на моральний стан як партизанів, так і німців, а також на настрої населення по обидві сторони фронту” [2, с. 402].

Характеризуючи розвиток партизанського руху в цілому на Півдні України, автори дуже скептично оцінюють його результати та ефективність. Дослідники відзначають, що загальна кількість партизанів, які активно діяли на Півдні, ледве досягала двох тисяч і вони були розгромлені на початку 1942 р. [1, с. 275]. Колективом авторів зроблена спроба проаналізувати не стільки сам партизанський рух у цьому регіоні, скільки методи боротьби з ним, бо фактично тільки тут заходи окупантів щодо знищення партизанів мали великий ефект. Саме на прикладі Південної України дослідники приходять до висновків, що “за сприятливих умов та при швидкому й рішучому застосуванні сили партизанську небезпеку можна усунути” [1, с. 291].

Загалом визначаючи основні причини виникнення партизанського руху в Україні, практично всі представники зарубіжної історіографії сходяться на думці, що головним був зовнішній чинник, тобто організація і своєрідне “підштовхування”

народних мас до опору й дії на початковому етапі загонами НКВС й офіцерами РСЧА, що десантувалися в тил ворога і які повинні були організувати перші партизанські загони й розпалити “полум'я народної війни”.

Саме низка цілеспрямованих заходів радянських органів, територіальна організація партизанських загонів, а не стихійний виступ мас вважають за головну причину виникнення партизанського руху на території України представники зарубіжної історіографії. Такої думки дотримуються Дж. Армстронг, М. Купер, який присвятив радянському партизанському руху дві ґрунтовні роботи в кінці 70-х років [12; 13], У Лекер, який наголосив на тому, що “сама ідея партизанської війни була неприйнятна для Радянського Союзу, оскільки вона була селянською війною, а більшовики були насамперед партією робочого класу” [16, с. 176 – 177].

Другою тезою, яка відстоювалася в зарубіжній історіографії протягом всього досліджуваного періоду, стало твердження про невороже та навіть прихильне ставлення місцевого населення до окупаційних військ та цивільної адміністрації окупантів [4, с. 247].

Ще однією темою, яка активно розроблялася в працях західних учених є тема визначення причин розвитку радянського руху Опору. З цього приводу, висловив влучну думку сучасний вітчизняний дослідник руху Опору М. Слободянюк, який зазначив, що західні вчені “чітко розрізняли причини виникнення радянського руху Опору й чинники, які обумовили його подальший розвиток” [8, с. 34]. Більшість західних учених дотримується так званої концепції “помилко”. Передусім, йдеться про антигуманну діяльність окупаційної адміністрації на чолі з рейхскомісаром Е. Кохом, її політичні “промахи”. Цей погляд на розвиток руху Опору ґрунтовно розроблений в праці А. Далліна [14]. Науковець зазначає, що ставлення німців до військовополонених та цивільного населення на території України було настільки нещадним, що “дедалі більша кількість населення віддавала перевагу небезпекам партизанської війни перед “мирним життям” в окупації” [14, с. 74]. Дослідник також висловлює думку, що 1941 р. Німеччина мала можливість підірвати міць Радянського Союзу зсередини, закликавши до співпраці місцеве населення, “зігравши” на національних почуттях народів СРСР, надавши хоча б видимість незалежності або автономії. Проте щодо подальшої долі загарбаних територій та поневоленого цивільного населення у вищому керівництві рейху перемогла “партія”, яка виступала за цілковиту колонізацію та винищення народів України та інших республік СРСР. До того ж, вирішення всіх подальших питань щодо майбутньої політики на східних землях було відкладено до остаточної швидкої перемоги. А тому, на думку А. Далліна, німецька адміністрація “втратила шанс” і сама допустила посилення партизанської війни [14, с. 85]. М. Купер наполягає на тому, що при “правильній” окупаційній політиці німецька адміністрація могла б запобігти або значно обмежити розмах партизанської боротьби. На його думку, якби окупанти не допускали постійно таких “помилко” і не були такі жорстокі до цивільного населення, то “радянський партизанський рух міг би залишитися в зачатковій фазі” [13, с. 71]. Також автор указує на величезну роль у розвитку партизанського руху органів державної безпеки і за його твердженням боротьба за владу й контроль над партизанським рухом між представниками партійного апарату й апарату НКВС призводила та “ледве не зруйнувала партизанський рух” [13, с. 14 – 15].

Частина західних істориків розглядають посилення партизанської боротьби в необхідності вимотати сили окупантів і приходять до висновків, що партизани билися не для того, щоб захистити радянський режим, а щоб вигнати загарбників з рідної землі. І партія, й органи державної влади пропагували в цій боротьбі не комуністичні ідеї, а зверталися до патріотичних почуттів народу. Ці почуття, за визначенням Е. Хауелла, були просто гордістю, “абсолютно аполітичною, яка стала дуже ефективною в боротьбі проти Гітлера тому, що Гітлер був чужоземним тираном” [15, с. 112]. У той же час Е. Хауелл стверджує, що на окупованій радянській території “ніякого повстання не було”, що радянські громадяни брали участь у русі Опору з примусу [15, с. 42], а М. Купер стверджує, що партизанські загони формувалися із цивільного населення “примусовим порядком” і являли собою “допоміжний корпус Червоної армії” [13, с. 71].

Такою ж суперечністю характеризується і оцінка західними істориками ефективності діяльності радянського руху Опору. Більшість дослідників вважають його неефективним і недостатнім. Що стосується південного регіону, то в досліджуваних працях наголошується або крайня малоефективність партизанського руху в цьому регіоні, або інформація відсутня повністю. Що стосується оцінки “війни в тилу” в цілому, то, наприклад, М. Купер наполягає на тому, що “партизани не зробили помітного впливу на стратегічну обстановку й хід війни”, на підтвердження цього твердження, автор підкреслює, що на початковому етапі війни партизанський рух був нечисленним і партизанам не вдалося зупинити просування німецьких військ, а на завершальному етапі війни вони не змогли “відрізати військам противника шлях до відступу” [13, с. 8]. У. Лекер і вже неодноразово згадуваний Дж. Армстронг стверджують, що загальні втрати німецьких військ у боротьбі проти радянських партизанів склали 35 тис. чоловік [16, с. 203]. Цей погляд відстоює і Е. Хауелл [15, с. 205].

А. Пронін, який 1965 р. в США захистив дисертацію з тематики радянського партизанського руху, вважає його досить ефективним, указує, що вже 1942 р. дії партизанів досягли таких масштабів і сили, що їх уже не можна було знищити [17, с. 157]. Дослідник аналізує заходи партизанів через призму їхньої багатогранної діяльності, передусім військово-політичної та розвідувальної.

Певну роль для історіографії руху Опору відіграють праці загального характеру – узагальнювальні монографії Дж. Фуллера [9], Ліддела Гарта [6], А. Верта [3]. Особливий інтерес викликає дослідження А. Верта, яке, за словами самого автора, являє собою “людську” історію війни радянського народу проти Німеччини і її союзників [3, с. 4]. Автор критикує названих вище дослідників за їхню так звану концепцію “помилку”, яка нібито стала головною причиною розвитку партизанського руху на території СРСР. На думку А. Верта, “таке трактування надмірно спрощує справжнє положення справ” [3, с. 435]. Головною причиною відсутності широкого партизанського руху в 1941 – 1942 рр. автор називає нестачу зброї, а не “добре ставлення” цивільного населення до окупаційних військ [3, с. 436]. За оцінкою дослідника, партизанська боротьба набула характеру щонайширшого масового руху тільки після Сталінградської битви [3, с. 438]. Як відзначає дослідник, ефективність дій партизанів як військової сили колосально зросла після того, як вони почали отримувати командирів, матеріальне забезпечення та ін. Учений особливу увагу звертає на цей факт і вказує, що така

версія партизанської війни, згідно якої партизанські загони були чимось на зразок другої Червоної армії, що воювала у ворожому тилу, надмірно спрощує людські аспекти драми партизанського руху. Партизани не були в становищі армії, що регулярно забезпечується продовольством, озброєнням, медичним устаткуванням і що “має противника тільки перед собою і більше ніде” [3, с. 439]. Дослідник звертає увагу також на одну з основних особливостей, не характерних для регулярної РСЧА, – необхідність для партизанів постійно боротися із зрадниками й фізично знищувати їх – старост, бургомістрів, поліцаїв та ін. [3, с. 439].

Особливо детально А. Верт зупинився на характеристиці економічних заходів партизанів. Що стосується території Південної України, то автор указує на той факт, що всі спроби окупантів відродити ці промислові райони “закінчилися повним фіаско” [3, с. 433]. Історик також відзначає, що звірства німців не зупинили розвиток партизанського руху, який нестримно посилювався в 1943 і 1944 рр.: “Партизанів стало так багато, що німці навіть зробили спроби перетягнути їх на свій бік за допомогою антикомуністичної пропаганди” [3, с. 441].

А. Верт приходять до висновку, що романтичний образ партизана – такий, яким він склався в уяві народу період громадянської війни, став анахронізмом в умовах другої світової війни. У 1941 р. “ухід у партизани” міг бути “особистим виходом із становища” для багатьох людей, що опинилися у відчайдушній ситуації. Проте по-справжньому ефективною бойовою силою, що зробила прямий вплив на хід війни, як стверджує історик, партизанський рух став тільки в кінці 1942 р. Що стосується загальної кількості партизанів на території всього СРСР, то А. Верт наводить цифру в 500 тис. [3, с. 442].

Досить високу оцінку стратегічному значенню партизанських операцій дає і Дж. Фуллер: “На неосяжних просторах, котрі перетинають нескінченні залізниці, партизанські загони відігравали таку саму роль, як підрозділи підводних човнів в Атлантиці” [9, с. 161].

Серед великої кількості праці німецьких авторів особливий інтерес викликає стаття колишнього генерал-полковника вермахту Лотара Рендуліча, до того ж юриста [7]. Насамперед праця Л. Рендуліча запам'яталася для історіографії постійними апеляціями автора до радянського партизанського руху в контексті норм міжнародного права, зокрема Гаазької конвенції про закони й звичаї сухопутної війни. Провівши відповідний “аналіз”, Л. Рендуліч “відмовляє” партизанському руху в праві на існування, звинувачуючи його в невідповідності “правилам” ведення війни, злочинності й особливій жорстокості. Треба відзначити, що поставивши на сторінках своєї статті партизанський рух “поза законом”, колишній гітлерівський генерал не вказав, чи всім міжнародним нормам відповідало знищення німецькими військами та айнзацгрупамимільйоніврадянських людей на окупованій території СРСР.

Характеризуючи діяльність радянських партизанів, Л. Рендуліч пропонує розрізняти “регулярних” та “диких” партизанів. За оцінкою дослідника, регулярні партизани діяли, підтримуючи тісний зв'язок з Червоною армією і за допомогою радіо й літаків, перебували в постійному контакті з її штабами. На переконання автора, ні на одному іншому театрі воєнних дій не було такої тісної взаємодії між партизанами й регулярною армією, як на східному [7, с. 144]. Також відзначає знищення партизанами Криму 19 тис. солдатів вермахту та союзників [7, с. 146].

Окрім бойової, Л. Рендуліч дуже високо оцінює розвідувальну, пропагандистську, ідеологічну діяльність партизанів, зазначає великий економічний збиток, завданий партизанами [7, с. 145]. У теж час, характеризуючи методи боротьби радянських партизанів, автор підкреслює нібито особливу жорстокість “якої не було на жодному іншому театрі воєнних дій. Вони не зважали ні на які правила ведення війни й знищували полонених” [7, с. 145]. Насправді є величезна кількість підтверджених фактів, коли партизани навіть відпускали полонених солдатів у свої частини, особливо словаків і румунів, роз'яснюючи їхню справжню завдання їх боротьби.

Розглядаючи причини розвитку партизанського руху, Л. Рендуліч схиляється до вже обумовленої концепції “помилки” німецької адміністрації, відзначає, що абсолютно неправильна політика утисків “позбавила Німеччину можливості проводити будь-яку політику, що в умовах грізкого розчарування місцевого населення створило партизанам усі передумови для розширення масштабів своєї боротьби” [7, с. 146].

На відміну від радянської, у зарубіжній історіографії значна увага приділена національному руху Опору, діяльності самостійницького підпілля. Найвідомішими працями з цієї проблеми є праці Дж. Армстронга “Український націоналізм 1939 – 1945” [11], Л. Шанковського [10]. Однак у дослідженні Дж. Армстронга не зовсім правильно визначені основні акценти умов діяльності південної похідної групи ОУН або похідної групи ОУН “Південь”. Найбільш цілісно ця найважливіша проблема розкрита в праці Лева Шанковського “Похідні групи ОУН” [10], у якій авторові вдалося всебічно розкрити діяльність саме південної похідної групи ОУН. Джерельна база цього дослідження підібрана за конкретно визначеним напрямком і містить у собі підпільні звіти, оцінки, спогади та оповідання учасників, їхні нотатки й листування, підпільну пресу та ін.

За оцінкою дослідника, саме південна група мала найбільше успіхів, “вона втрималася в південній Україні, у промислових районах, не зважаючи на сильні німецькі удари” [10, с. 12]. Цій групі вдалося добре закоренитися в південних районах та створити широку підпільну організацію, що охоплювала Одеську, Миколаївську, Запорізьку, Кримську області та ін. Як зазначає Л. Шанковський, південна група зуміла залучити до себе широкі народні маси й заручитись їхньою підтримкою. До самостійницького підпілля в Південній Україні входили не лише українці, а й росіяни, греки та ін. [10, с.12]. Розглядаючи причини успішних дій та прийняття оунівських ідей у цьому регіоні, автор виводить це із зародження українського типу промислового робітника, “який ненавидів режим з національних і соціальних причин”. Цей робітник, відмічає дослідник, дуже легко сприйняв українські самостійницькі ідеї, бо це були його ідеї [10, с. 19].

Автор детально змалював основні завдання, які ставили перед собою учасники похідних груп та напрями їхнього виконання. Науковець відзначив, що одним з найголовніших завдань підпільної організації стала роз'яснювальна робота серед широких українських народних мас. Вона мала політико-пропагандистський та громадсько-суспільний характер і її головним завданням, як відмічає дослідник, повинно було стати “вирвання мас з-під впливу більшовизму та залучення цих мас до боротьби за українську державну самостійність” [10, с. 71]. Зробивши ґрунтовний аналіз діяльності роїв південної похідної групи в усіх областях регіону,

Л. Шанковський приходять до висновків, що існування похідних груп та самостійницьке підпілля на Півдні себе цілком виправдало, адже ідеї української самостійної держави, занесені на ці землі, вже ніхто не міг викоренити й український народ “на всіх етнографічних землях заговорив однією мовою” [10, с. 40]. Що стосується самої ОУН, то під впливом тісного спілкування з населенням південного регіону відбулася трансформація ідеологічних та політичних поглядів, перехід ОУН на демократичну платформу [10, с. 317].

Таким чином, можна зазначити, що зарубіжна історіографія приділила певну увагу проблемі радянського руху Опору загалом. У питанні виникнення партизанського руху більшість західних дослідників сходяться на думці, що вирішального значення мали зусилля партії та радянського активу. Що ж стосується розвитку та посилення руху Опору, то основною причиною вбачається концепція “помилок” окупаційної адміністрації. У питанні ефективності серед західних учених також немає єдиного погляду. Щодо діяльності самостійницького підпілля набагато більше уваги історики Заходу приділили бойовій діяльності УПА та діям ОУН на західноукраїнських землях. Проте не можна сказати, що проблема діяльності південної похідної групи ОУН була “обділеною” в історіографії. Дослідження цього питання в другій половині 50-х – першій половині 80-х рр. результативно продовжили українські діаспорні історики та деякі представники західної історіографії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Армстронг Дж. Партизанская война. Стратегия и тактика. 1941-1943 / Пер. с англ. О. А. Федяева. – Москва: Центрополиграф, 2007. – 429 с.
2. Армстронг Дж. Советские партизаны. Легенда и действительность. 1941-1944 / Пер. с англ. О. А. Федяева. – Москва: Центрополиграф, 2007. – 493 с.
3. Верт А. Россия в войне 1941 – 1945. / Авториз. пер. с англ., вступит. статья и ред. Е.А. Болтина. – М.: Прогресс, 1967. – 774 с.
4. Германия во второй мировой войне (1939-1945) / [Блейер В., Дрехслер К., Ферстер Г., Хасс Г.]; пер. с нем. – М.: Воениздат, 1971. – 455 с.
5. Головка М.Л. Погляди зарубіжної історіографії та публіцистики на радянський та націоналістичний рух Опору на українських землях періоду Другої світової війни / Микола Леонтійович Головка // Вісник Черкаського університету. – 2011. – Вип. 202. – Ч. 1. – С. 49–58.
6. Лиддел Гарт Б.Г. Стратегия непрямых действий / Бэзил Генри Гарт Лиддел. – М.: Воениздат, 1957. – 357 с.
7. Рендулич Л. Партизанская война / Л. Рендулич // Итоги второй мировой войны. Сборник статей. Пер. с нем. Л. Комоловой / Под ред. И.Н. Соболева. – М.: Изд-во ин. лит-ры, 1957. – С. 135-155.
8. Слободянюк М. А. Антифашистський рух Опору в Південній Україні (1941 – 1944 рр.) : дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.01 / Микола Анатолійович Слободянюк. – Дніпропетровськ, 2002. – 278 с.
9. Фуллер Дж. Вторая мировая война 1939 – 1945 гг. Статистический и тактический обзор / Пер. с англ. В.А. Герасимова, Н.Н. Яковлева; Под ред. А.Д. Багреева. – М.: Изд. ин. лит-ры, 1956. – 550 с.
10. Шанковський Л. Похідні групи ОУН: причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941–1943 рр. / Лев Шанковський. – Мюнхен: Український самостійник, 1958. – 370 с.

11. Armstrong J. Ukrainian Nationalism 1939 – 1945 / J. Armstrong. – New York – CUP, 1963. – 361 p.
12. Cooper M. The Nazi war against Soviet partisans 1941 – 1944 / Matthew Cooper. – London: Stein and Day, 1979. – 217 p.
13. Cooper M. The phantom war : The Germ. struggle against Soviet partisans, 1941–1944 / Matthew Cooper. – London : Macdonald & Jane's, 1979. – 217 p.
14. Dallin A. German Rule in Russia 1941-1945 / Alexander Dallin. – London, 1957. – 250 p.
15. Howell E. The Soviet Partisan Movement / Edgar M. Howell. – Bennington: Department of the army USA, 1956. – 218 p.
16. Laqueur W. Guerrilla warfare: a historical and critical study / Walter Laqueur. – Boston, 1976. – 464 p.
17. Pronin A. Guerrilla Warfare in the German-Occupied Soviet Territories 1941–1944 / A. Pronin. – Ph.D. diss. : Georgetown Univ., 1965. – 287 p.
18. Soviet Partizans in World War II. Ed. by Armstrong J. - Madison: Univ. of Wisconsin Press, 1964. – 792 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Нефьодов Дмитро Валерійович – аспірант кафедри історії України Навчально-наукового інституту історії та права Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: історіографія історії України, соціально-економічні процеси України другої половини ХХ ст., проблеми історичної регіоналістики.

УДК 94 (471.65)

ДО КРИТЕРІЇВ ВИЗНАЧЕННЯ ДАТИ ЗАСНУВАННЯ НАШОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Віталій ПОСТОЛАТІЙ (Кіровоград)

У статті дається спроба з'ясувати концептуальні засади визначення дати заснування нашого педагогічного університету.

Ключові слова: заснування Кіровоградського державного педагогічного університету, критерії визначення дати заснування вишу.

В статье сделана попытка выяснить концептуальные основы определения даты основания нашего педагогического университета.

Ключевые слова: основание Кировоградского государственного педагогического университета, критерии определения даты основания вуза.

The author writes about the conceptual approach to determining the date of foundation of our State Pedagogical University.

Keywords: base Kirovograd State Pedagogical University, the criteria for determining the date of foundation of the university.